

Pompeo Bağlamında ABD İnan Stratejisi

Prof. Dr. Altan ÇETİN

İçeriden İnan'a Bakış

İbn Haldun ve birçok düşünürün söylediği üzere devlet insanların doğalarının icabı olarak düzen düşüncesiyle kurdukları bir organizasyondur. Bu organizasyonu yöneten zihniyet ve kadro insanın doğasına uygun bu amaca dair misyonunu sürdürdükçe kendi bekası meşru ve söz konusu olur. Bugün ABD gibi küresel güçlerin hedefi haline gelen İnan'da yaşanan kriz bir bakıma devletin toplumu bir hâkim kadronun doğruları noktasında yönlendirmesi ve hatta zorlaması ile sosyal ve ekonomik zeminde aynı güçte gelişimin dengelenemediği noktada krizin kaçınılmaz olduğunu gösteriyor. Buna yozlaşma ve yolsuzluk gibi bir ortamın yasaklarla örtülmeye çalışılması eklendiğinde işin içinden çıkılmaz bir hal alacağı aşikârdır. İnan'da ve dünyanın benzer bölgelerinde yaşanan budur. Mutsuz halk kitleleri bir yandan kendi devletine yabancılaşırken öte yandan dış tesirlere açık hale gelmektedir.

Edilgenleşen bir halk İnan devriminin kutsalları karşısında çaresizleştikçe içine kapanma, yozlaşma ve dış etkilere açık hale gelmenin yoksunluğunu yaşamaktadır. Dünyanın yozlaşmış modern düzenine ve Batıya bir reddiye olarak halkı yanına alan devrim kendi içine kapanıp halkı tarif edilmiş kategoriler içinde yaşamak durumunda bırakırken sosyal ve ekonomik beklentilere cevap verememesiyle sorgulanır hale gelmiştir. İnan-İrak savaşıyla ilk küresel darbeyi yiyen rejim bu savaşı devrimin hemen sonrası yaşayıp atlatırken pek çok projesinin uzağına düşerken bu süreçte aydınlarının çoğunu da suikastlar vs ile kaybederek açılmak istediği fezadan yere düşüverdi. Arap Baharı sürecinde Şii Hilali olarak değerlendirilen hareketiyle bölgesinde yeni bir stratejik açılım hamlesi yaptıysa da gelinen noktada ekonomik sıkıntılar ve Trump yönetiminin hedefi haline gelerek İsrail'in stratejik amaçlarının nesnesi olmak durumuna düştü. Vaki halk hareketleri ve huzursuzluklar da bu süreci derinleşen bir olumsuzluklar mecmuası olarak sürdürüyor. Sınırlarımızın hemen ötesinde bir travma kanamaya devam ediyor. Bunun ötesinde hain olmadıkça en edna insanının bile hayatı ve değerlerini anlamayan, önemsemeyen bir yapının insansızlaşarak kırılmaşması muhtemeldir.

Devlet insanların düzen arayışı adına kendilerini sınırlamasıysa anayasa da devletin sınırlarını belirleyen bir metin ise İnan'da dini iktidarın dini kaynaklar bağlamında bile olsa sınırlandırılmayan, anayasal bir denge ve düzen kurulurken İnan'da kontrol edilmeyen

yetkilerin ve yetkililerin olduğuna dair eleştiriler, bunun dini gerekçelerle meşrulaştırıldığına iddia edilmesi İran'da halk kitleleri arasındaki gerilimin ve manüplasyon zemininin ciddi etkenlerinden biri oluyor. Bu açıdan rejim ve ona bağlı kurumlar tartışılır hale geliyor ya da getiriliyor. Bu cümleden Trump stratejisinde devrim muhafızlarına yapılan atıf bu noktada bir zaafın kanatılması çabası olarak görülebilir.

Kronikleşmiş ekonomik sıkıntılar ve rejimin siyasi/askeri dış politika harcamalarıyla çelişki halini aldığı yerde içeride yaşanan gerginlik harekete dönüşerek dış etkenlerin de tesir edeceği bir hal alarak İran'ı sarsabiliyor. Trump stratejisinde de bu nokta değil kanatılmak suretiyle İran'a yönelik tavır meşrulaştırılırken içeride de yankı oluşturarak taktiksel açıdan stratejiye hizmet ediyor. ABD'nin yapacağını duyurduğu ağır mali yaptırım tehditleri ve nükleer konusundaki baskıları bu ekonomik kırılganlığa bir dış politika darbesi vurarak kendisinin haklı gösteren bir tavırla çalışıyor. Dövizin yaşadığı kriz ve petrol satımı konusunda İran'a mesafe konulması talepleri hep bu çıkmaza taktiksel saldırılardır.

İran sosyal ve ekonomik alandaki sıkıntılarını besicileri, savcılarını vs ile çözmeye kaldıkça gerginlik artmakta ve ülke kendisini hedef alan dış stratejilerin daha rahat uygulanabileceği bir alana dönüşüyor. Yapısal reformlar ile halka devletin varlık manasına ve rejimin gerçekleriyle uzlaşma sağlayacak tedbirler yerine komplo teorileri üzerinden cevap vermeye yaraya tuz basmaktan öte mana taşımayacaktır. Gulamıza Celali "İsrail ve komşu ülkelerden biri, İran'a yaklaşan yağmur bulutlarının yağmur indirmemesi için kısırlaştırıyor. Bunun yanı sıra bulut ve kar hırsızlığıyla karşı karşıyayız" gibisinden bir açıklama ile söylemek istediğimize dair somut bir örneği de sundu. Yaşanan büyük kuraklık bu şekilde geçiştirilmeye çalışılsa da musluklardan akmayan sular ve kurak tarlalar gerçeğini yok edemiyor. Bir devletin kendisi dış komplolara karşı koruması meşru ve gereklidir. Ancak dış güçler söylemini bir mitolojik metafizik gerçekliğe çevirip her şeyi açıklayan bir araç haline getirirseniz bir süre sonra halkın bakışı biraz yalancı çoban hikâyesindeki hale döner.

İran'a dair sunulan bu manzara şüphesiz en çok dış müdahaleler açısından bölge ve İran özelinde bir hassasiyet ve müdahale zemininin var kılıyor. 2012 senesinde Tasam sitesinde yayınlanan yazıdaki

(http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/iranin_batiyi_ortadoguda_mesrulasiran_yadsinama_z_gercegi_1bab35ff-5ef2-46e3-8e6f-46602e3019a4.pdf) "*İran'ın son dönemde aktüel olarak Batı ile olan karşılaşmasındaki en güçlü argümanları İsrail ve nükleer programı konularındır. İran, bir yanda Batı'nın oryantalist aklıyla kurgulanmış değerlendirmelerine uygun olarak tam da bir Ortaçağlı Ortadoğulu görüntüsü ile Batılı ön yargıları desteklemekte diğer yandan ise*

İran kendi güvenlik endişeleri bağlamındaki siyasetleriyle Batı'nın mevcut tehdit algılarını beslemektedir. Bölgenin bu tehdit unsuru en son olarak nükleer bir güç olunca onun tehdit özelliği cilalanmış oldu.” tespitleri bugün aktüel gerçekliği ve bunun zeminini anlatır olması üzücü bir isabeti gösteriyor.

ABD Stratejisi Bağlamında Pompeo Şartları

21 Mayıs'ta Pompeo'nun açıkladığı 12 maddelik yaptırımlarda nükleer program ve Irak, Suriye, Lübnan, Yemen gibi alanlardaki faaliyetleri ve desteklerini durdurması, İsrail'in üzerinde tehdit olmasından vazgeçmesi gibi maddelerle Trump'ın açıkladığı stratejiye alt açılımlar getiren şartlarıyla İran'daki vaki durumun nasıl bir dış baskıyla kullanıldığını gösterdi. İran'ın bahsettiğimiz iç körlüğü pek çok sair sebeple bahsedilen bu dış dinamiklerin harekete geçmesine yol açıyor. Emperyalist bir aklın en büyük imkânlarından birisi hayal kırıklığı yalayan bir halktır.

Pompeo'nun ortaya attığı şartlarını gözden geçirdiğimizde Trump stratejisi bağlamında ABD'nin meseleyi derinleşerek çalışmaya devam ettiği görülecektir. 1- *İran, nükleer programının önceki askeri boyutlarının tam bir dökümünü Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'na bildirmeli ve bu tür bir çalışmayı daimi olarak sonlandıracağını kanıtlamalı.* 2- *İran, uranyum zenginleştirmeye son vermeli ve plutonyumu yeniden işlemeye çalışmaktan vazgeçmeli. Bu, ağır su reaktörünün kapatılmasını da kapsıyor.* 3- *İran, ülkedeki bütün tesislere Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın koşulsuz girmesine izin vermeli.* 4- *İran, balistik füze çoğaltmaktan vazgeçmeli, nükleer kabiliyeti olan füzelerin geliştirilmesine ve piyasaya sürülmesine son vermeli.* 5- *İran'da sahte iddialarla tutuklu ya da kayıp olan bütün ABD vatandaşlarının yanı sıra, müttefik ve ortaklarımızın vatandaşları da serbest bırakılmalı.* 6- *İran, Hizbullah, Hamas ve Filistin İslami Cihadı başta olmak üzere **Ortadoğu'daki terör örgütlerine** desteğini kesmeli.* 7- *İran, Irak hükümetinin egemenliğine saygı göstermeli, bu ülkedeki Şii milislerin silahsızlandırılması ve yeniden entegrasyonuna izin vermeli.* 8- *İran, Yemen'deki Husi milislerine desteğini kesmeli ve barışçıl bir siyasi çözüm için çalışmaya başlamalı.* 9- *İran, Suriye'de kendi komutası altındaki bütün güçleri çekmeli.* 10- *İran, Afganistan ve bölgede Taliban'a ve diğer teröristlere desteğini kesmeli, El Kaide'ye sığınak olmaktan vazgeçmeli.* 11- *İran, Devrim Muhafızları Ordusu Kudüs Gücü'nün terörist ve militan ortaklarına desteği kesmeli.* 12- *İran, çoğu ABD'nin müttefikleri olan komşularına yönelik tehditkâr davranışına son vermeli. Bu, İsrail'in yok edilmesine yönelik tehditler ile Suudi Arabistan ve müttefiklerine atılan füzeler buna dâhildir.* Pompeo, Trump sonrası yaptığı bu açılımla yeni ayrıntılarla yollarına devam ettiklerini gösterdi.

Eşi benzeri olmayan yaptırımlar uygulayacağını açıklayan Pompeo'ya İran halkının itibar etmediği tarzı açıklamalar rejimin mahut Batı karşıtlığı ve gerilimi üzerinden çalışmadığı derslerini örtmesi olduğu ifade edilmelidir. Dost acı söyler. Pompeo '1989'dan beri görevde olan Hamaney sonsuza kadar yaşamayacak. İran halkı sonsuza kadar tiranlığın sert kanunuyla yöneltilmeyecek. İran'ın dini liderinin ve rejimin bu gururlu halk için tarihi önemde bir şey yaparak mert bir biçimde çekilmesinin zamanı gelmiştir' sözleriyle daha önce Trump stratejisinde geçen *ABD'nin ortaklarını bu örgüte karşı birlikte çalışmaya zorlayacağı ve böylece uluslararası barış ve güvenliğe katkı sağlanacak, bölgesel istikrar ve İran halkının faydasına davranılmış olacaktır* yaklaşımını vurguyla yenilemiş oldu. Şartlarda görüleceği üzere ilk üç madde İran'ın nükleer programına odaklanmış durumda. Balistik füzelere konusu bu bağlamda şartlara dâhil edilmiş. İran dış politikası üzerinden etkin olduğu yerlerde terör unsuru olarak değerlendiren gruplarla birlikte zikredilerek teröre desteklen yan yana konuluyor. ABD İsrail dışında Suudi yönetimini de zikrederek bölgedeki diğer önemli müttefikini de zikrediyor. Bu şartları Turmp'ın daha önce açıkladığı strateji bağlamında düşündüğümüzde ABD yönetim aklının İran'a bakışının ve bu bağlamda yapması muhtemellerin tahmini mümkün olabilecektir. Nükleer bir güç İran'ın bölgedeki olası kurumlaşmış gücünü kendisi ve bölgedeki paydaşları için tehdit gören ABD ve müttefikleri bir kez daha bölgede etkinleri açısından İran'ı araçsallaştırıyorlar. İran'ın önceleri Taliban'a ve el-kaideye karşı aldığı muhalif tutumu Daeş sebebiyle değiştirip işbirliğine girmesi belli ki ABD çıkarlarına dokunmuş ve bu konuda İran'a şartlar arasında bu husus da uyarı olarak sunulmuş görünüyor. İran'ın Afganistan'ın kendisine karşı bir üs olmasına, ABD ve Suud etkinliğine karşı Afgan hükümetini de baskılama esasında Taliban ile bir vesayet ilişkisine girdiğini düşünürsek bu yeni gerginliklerin habercisi olarak da düşünülebilir. Her halükarda İran, ABD, Suudi Arabistan ve Daeş'e karşı ilişkiye girdiği el kaide ile ilerleyen süreçte ilişkilerini sürdürecektir gibi görünüyor. Bunun yeni istikrarsızlık ve gerilim başlıklarından olacağına ise şüphe yoktur. İran'ın dış politikası üzerinden hem iç dinamiklerini hem de bölgedeki etkinliğini ekonomik baskılarla çökertmeyi isteyen ABD'nin rejimi sonlandırmak isteyip istemediği ise meçhul bir muamma! Ermenistan'da yaşanan değişimin ise ABD stratejisinde bir yere oturup oturmayacağı ise diğer bir merak konusu.

Bölgede tüm bunlar olurken İran'ın Babek kalesi tutuklamalarının İran içindeki fay hatları ve etnik huzursuzlukları rejim muhalifi çizgiye kaydıracak nitelikte olabileceği de ifade ediliyor. İran'da insana dokunma sıkıntısı çeken devlet sıkıntılarında bir de kimliklere uzak düşerek ve sert tedbirlerle yaklaşmak çelişkisi söz konusu olduğunda Pompeo gibilerin şartlarının besleneceği daha pek çok zaafın söz konusu olacağını düşünmek yanlış olmayacaktır. İran'ın ülke şartları yanında ülke dokusunu oluşturan yapılarıdaki hassasiyetlerin de bu süreçte

kaşınmak isteyeceği şüphesizdir. Bu yolda en büyük tahrik edilmek istenecek gruplardan birisi ise Türklerdir. Umarız ki bu gerginlik içinde İran Türklüğü bu olayların aracı olmaktan uzak kalsın.

İran bugün kendi iç meselelerini aşma doğrultusunda bir takım tedbirler almaya çalışırken öte yandan ABD tarafından yöneltlen bir uluslararası dalgayı da göğüslemeye gayret ediyor. Pompeo gibi şahin bir ismin önemli makama gelmesi sonrası ne olacağına dair merakların cevabı bu yazıda ele alınan şartlar bağlamında gidişatın yönü hakkında fikir veriyor. Sınırlarımızın dibindeki bir komşu devletin içine düşeceği olası bir kaosun Irak ve Suriye tecrübelerinin gösterdiği üzere ülkemize hayır getirmeyeceği ortadadır. İran'ı kendi halkını zorla ve haksızca yönetmekle itham ve bunu iddia edenler İran'ı zorla ve haksız bir şekilde yola getirmek istiyorlar.

Obama döneminde ABD-İran ilişkileri tarihi olarak nitelenen bir barış halinden Trump devrinde eşi görülmemiş bir mali yaptırım tehdidine evrilen gerilim içinde gelişmeye devam ediyor. Ateşe petrol döküldükçe alev harlanıyor. Dünyanın P5 düzeni içinde İran ve mevcut rejiminden vazgeçmeyeceğini de naçiz bir öngörü olarak ifade etmek isteriz. İran düzen için alternatif değil karşıttır tespitiyle yetiniyoruz.